# FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT PHILIPPE LÉGER

fremsat den 12. september 2002 [1]

1. I denne sag ønsker Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber fastslået, at Den Italienske Republik har tilsidesat de forpligtelser, der påhviler den i henhold til artikel 49 EF-55 EF. Kommissionen har nærmere bestemt påtalt, at den pågældende medlemsstat opretholder bestemmelser, hvorefter patentagenter, der er etableret i andre medlemsstater, skal være optaget i det italienske register over patentagenter og have bopæl eller forretningssted i Italien for at kunne udføre tjenesteydelser over for den italienske patentmyndighed.

## I — De relevante retsforskrifter

### A — *Fællesskabsbestemmelserne*

2. Artikel 49, stk. 1, EF bestemmer:

»Inden for rammerne af nedennævnte bestemmelser skal restriktioner, der hindrer fri udveksling af tjenesteydelser inden for Fællesskabet, gradvis afskaffes i løbet af overgangsperioden, for så vidt angår statsborgere i medlemsstaterne, der er bosat i et andet af Fællesskabets lande end modtageren af den pågældende ydelse.«

3. I henhold til artikel 50 EF betragtes »[s]om tjenesteydelser i denne traktats forstand [...] de ydelser, der normalt udføres mod betaling, i det omfang de ikke omfattes af bestemmelserne vedrørende den frie bevægelighed for varer, kapital og personer.

Tjenesteydelserne omfatter især:

a) virksomhed af industriel karakter

b) virksomhed af handelsmæssig karakter

c) virksomhed af håndværksmæssig karakter

1 — Originalsprog: fransk.

d) de liberale erhvervs virksomhed.

Med forbehold af bestemmelserne i kapitlet om etableringsretten kan tjenesteyderen midlertidigt udøve sin virksomhed i det land, hvor ydelsen præsteres, på samme vilkår, som det pågældende land fastsætter for sine egne statsborgere.«

B — *De nationale bestemmelser*

4. Artikel 38 i dekret nr. 338, »Ændring af den nationale patentlovgivning under henvisning til bemyndigelseslov nr. 260 af 26. maj 1978«, udstedt af republikkens præsident den 22. juni 1979, om ændring af artikel 94 i kongeligt dekret nr. 1127 af 29. juni 1939, har følgende ordlyd:

»Artikel 94 erstattes af følgende: Ingen er forpligtet til at lade sig repræsentere ved en autoriseret fuldmægtig under en procedure ved den centrale patentmyndighed. Fysiske og juridiske personer kan lade en af deres ansatte varetage deres interesser, selv om den pågældende ikke er autoriseret.

Fuldmagt kan kun gives til fuldmægtige, hvis navn fremgår af det register over fuldmægtige, som myndigheden fører.

Fuldmagt kan desuden gives til en advokat eller en »procuratore«, der er optaget i registrene for de pågældende erhverv.«

5. I henhold til artikel 2 i Den Italienske Republiks dekret nr. 342 af 30. maj 1995, der har overskriften »Regulering af erhvervet som patentagent og registeret over patentagenter«, skal personer for at kunne optages i det nævnte register over patentagenter opfylde følgende betingelser:

»Enhver fysisk person kan optages i registeret over autoriserede patentagenter, såfremt den pågældende:

[...]

c) har bopæl eller forretningssted i Italien, medmindre den pågældende er statsborger i en stat, som tillader italienske statsborgere at blive optaget i dens nationale register uden at skulle opfylde en sådan betingelse

d) har bestået en godkendelseseksamen eller en egnethedsprøve, som omhandlet i henholdsvis artikel 6 og artikel 6, stk. 2, i lovdekret nr. 115 af 27. januar 1992 [2] om patentagenter.«

7. Efter Kommissionens opfattelse er disse krav ikke begrundet i tvingende almene hensyn, ligesom de heller ikke står i et rimeligt forhold til det mål, der forfølges. Kravene udgør følgelig en uberettiget hindring for den frie udveksling af tjenesteydelser.

## II — Proceduren

8. Kommissionen anmodede derfor den italienske regering om at fremsætte sine bemærkninger inden for en frist på to måneder efter modtagelsen af åbningsskrivelsen.

### A — *Den administrative procedure*

6. I åbningsskrivelsen af 29. juli 1998 påtalte Kommissionen over for de italienske myndigheder, at de opretholdt artikel 94 i kongeligt dekret nr. 1127 af 29. juni 1939, som ændret, og artikel 2 i dekret nr. 342 af 30. maj 1995. Disse bestemmelser er ifølge Kommissionen uforenelige med det grundlæggende princip om fri udveksling af tjenesteydelser i henhold til artikel 49 EF. Kommissionen anførte, at det er urimeligt at kræve, at patentagenter, der er etableret i andre medlemsstater, hvor de lovligt udøver deres erhverv, skal optages i det italienske register over patentagenter, efter at have bestået en egnethedsprøve og erhvervet bopæl eller forretningssted i Italien, navnlig når de kun en enkelt gang eller lejlighedsvis leverer tjenesteydelser over for den italienske patentmyndighed.

9. Den Italienske Republik afviste de af Kommissionen anførte klagepunkter. Ifølge Den Italienske Republik er de krav, der er fastsat i artikel 94 i kongeligt dekret nr. 1127 af 29. juni 1939, som ændret, og artikel 2 i dekret nr. 342 af 30. maj 1995 berettigede til varetagelse af tvingende almene hensyn og står i et rimeligt forhold til målet. Formålet er nemlig, at den tjenesteydelsesmodtager, som ikke selv ønsker at have kontakt med administrationen, skal kunne være sikker på, at patentagenter etableret i andre medlemsstater er seriøse og kompetente.

10. Kommissionen fandt besvarelsen utilfredsstillende og tilstillede den 4. august 1999 de italienske myndigheder en supplerende åbningsskrivelse. I skrivelsen gentog Kommissionen de tidligere anførte

2 — Den Italienske Republiks lovdekret gennemfører Rådets direktiv 89/48/EØF [af 21.12.1988 (EFT 1989 L 19, s. 16)] om indførelse af en generel ordning for gensidig anerkendelse af eksamensbeviser for erhvervskompetencegivende videregående uddannelser af mindst tre års varighed.

klagepunkter og tilføjede, at artikel 6, stk. 2, og artikel 13, stk. 1, i lovdekret nr. 115 af 27. januar 1992 er uforenelige med direktiv 89/48, idet de til udøvelse af erhvervet som patentagent, selv hvor der er tale om enkeltstående eller lejlighedsvise tilfælde, kræver, at den pågældende skal have bestået en egnethedsprøve.

11. Den 12. oktober 1999 meddelte Den Italienske Republik Kommissionen, at den fastholdt sit synspunkt.

12. Den 17. februar 2000 fremsatte Kommissionen en begrundet udtalelse over for de italienske myndigheder, hvori den gentog klagepunkterne og anmodede dem om at vedtage de fornødne foranstaltninger for at efterkomme udtalelsen inden for en frist på to måneder efter dens meddelelse.

13. Den 14. november 2000 gentog de italienske myndigheder de synspunkter, de havde gjort gældende i den forudgående korrespondance.

14. Da Kommissionen fandt, at det ikke ud fra det afgivne svar var muligt at fastslå, at Den Italienske Republik havde efterkommet sine forpligtelser i henhold til artikel 49 EF — 55 EF, besluttede den at anlægge denne sag.

B — *Parternes påstande*

15. Kommissionens stævning er registeret på Domstolens Justitskontor den 21. marts 2001.

16. Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

— Det fastslås, at Den Italienske Republik har tilsidesat de forpligtelser, der påhviler den i henhold til artikel 49 EF-55 EF om fri udveksling af tjenesteydelser, idet den opretholder bestemmelser, hvorefter patentagenter, der er etableret i andre medlemsstater, skal være optaget i det italienske register over patentagenter og have bopæl eller forretningssted i Italien for at kunne udføre tjenesteydelser over for den italienske patentmyndighed.

— Den Italienske Republik tilpligtes at betale sagens omkostninger.

17. Den Italienske Republik har nedlagt påstand om, at Kommissionens stævning ikke tages til følge, og at denne tilpligtes at betale sagens omkostninger.

III — **Første klagepunkt, hvorefter artikel 94 i kongeligt dekret nr. 1127 af 29. juni 1939, som ændret, er uforenelig med artikel 49 EF**

A — *Parternes argumenter*

18. Med det første klagepunkt har Kommissionen gjort gældende, at kravet om, at patentagenter, der er etableret i andre medlemsstater, skal optages i registeret over italienske patentagenter for lejlighedsvist og midlertidigt at kunne repræsentere de klienter, der henvender sig til dem, over for den italienske patentmyndighed, udgør en hindring for den frie udveksling af tjenesteydelser.

19. Kommissionen har herved henvist til, at princippet om fri udveksling af tjenesteydelser kun kan begrænses ved regler, der er begrundet i almene hensyn, og kun i det omfang disse hensyn ikke tilgodeses i kraft af bestemmelser, tjenesteyderen er undergivet i den medlemsstat, hvor han er etableret.

20. Ifølge Kommissionen fremgår det i øvrigt af Domstolens faste praksis, at sådanne krav skal være objektivt nødvendige for at sikre overholdelsen af de regler, der gælder for det pågældende erhverv, og for at beskytte de hensyn, som varetages med reglerne.

21. Kommissionen har endelig anført, at det i henhold til Domstolens faste praksis påhviler den medlemsstat, der stiller sådanne krav, at påvise, at de i den nationale lovgivning fastsatte restriktioner for den frie udveksling af tjenesteydelser er både nødvendige og ikke mere vidtgående end nødvendige.

22. Kommissionen har understreget, at dette ikke er blevet godtgjort af Den Italienske Republik i den foreliggende sag.

23. Den italienske regering har anført, at patentagenters virksomhed ikke er omfattet af bestemmelsen i artikel 50 EF. Det afgørende kriterium for afgørelsen af, om en virksomhed er midlertidig og lejlighedsvis, er ifølge den italienske regering ikke blot hyppigheden og ydelsens periodiske karakter, men også dens varighed og kontinuitet. I det foreliggende tilfælde udgør indleveringen og registreringen af en enkelt opfindelse ikke en enkeltstående ydelse, da dette strækker sig over flere måneder, og beskyttelsen af patentet og den repræsentationsvirksomhed, der er forbundet hermed, varer i flere år. En sådan virksomhed kan følgelig hverken kvalificeres som midlertidig eller lejlighedsvis. Artikel 50 EF finder således ikke anvendelse.

24. Det er ifølge den italienske regering urealistisk at tro, at en ansøger retter henvendelse til en patentagent for at få ham til at udføre en enkeltstående handling, så som at indgive en patentansøgning, for derefter at henvende sig til en anden agent for at få denne til at afslutte den efterfølgende sagsbehandling. En patentagents ydelse er ifølge regeringen altid en kompliceret ydelse, hvor der ofte, periodisk og løbende, skal handles, hvilket begrunder, at der anlægges en anden vurdering af den pågældende ydelse. Denne ydelse kan derfor efter den italienske regerings opfattelse kun udøves på stabil og vedvarende måde i værtsmedlemsstaten.

25. For det tilfælde, at det antages, at ydelsen rent faktisk kan kvalificeres som midlertidig og lejlighedsvis, har den italienske regering anført, at restriktionen for princippet om den frie udveksling af tjenesteydelser i det foreliggende tilfælde er berettiget. Regeringen gør herved gældende, at der er tale om at varetage beskyttelsen af almene hensyn og navnlig at undgå, at tjenesteydelsesmodtagerens interesser lider skade. Den restriktive foranstaltning har ifølge regeringen til formål at afhjælpe, at det for den italienske patentmyndighed er vanskeligt at kontrollere, om den virksomhed, der udføres af en patentagent fra en anden medlemsstat, er af midlertidig karakter. Når især henses til de mange ansøgninger, der indgives til den nationale myndighed, vil det være umuligt at føre en sådan kontrol. Hvis der ikke var indført en sådan foranstaltning, ville der være en risiko for, at indehaveren af opfindelsen ville få sin patentansøgning afvist som ulovlig. Det drejer sig om at sikre sig, at patentagenter etableret i andre medlemsstater besidder de fornødne erhvervsmæssige kvalifikationer og den fornødne faglige etik. Varetagelsen af det almene hensyn, der består i at beskytte de pågældende tjenesteydelsesmodtagere mod retstab, som følge af at patentagenter ikke besidder den fornødne faglige eller etiske kompetence, kan således fuldt ud begrunde restriktionen for den frie udveksling af tjenesteydelser.

26. Den italienske regering har ligeledes gjort gældende, at den restriktive foranstaltning er begrundet i ønsket om at genskabe en vis ligestilling mellem italienske patentagenter og patentagenter etableret i andre medlemsstater, navnlig i Tyskland og Det Forenede Kongerige. Sidstnævnte patentagenter er ifølge regeringen allerede begunstiget såvel sprogligt som geografisk. Denne situation giver anledning til fordrejninger af den frie konkurrence.

27. Den italienske regering har endvidere anført, at det er umuligt med sikkerhed at udpege, hvilke personer der er berettigede til at udøve erhvervet som patentagent i deres oprindelsesmedlemsstat, hvilke der har ret til at anvende en bestemt titel og hvilken uddannelse der skal være taget for at opnå den pågældende titel, og at fastslå, om den pågældende uddannelse svarer til den uddannelse, der kræves i Italien.

B — *Stillingtagen*

28. Den italienske regerings definition af begrebet udveksling af tjenesteydelser på midlertidig basis strider mod den definition, der er fastlagt i Domstolens praksis.

29. Domstolen har fastslået, at dette begreb omfatter det tilfælde, hvor tjenesteyderen begiver sig til en anden medlemsstat for dér at præstere tjenesteydelser. Desuden er det i artikel 50, stk. 3, EF forudsat, at tjenesteyderen dér kan udøve sin virksomhed midlertidigt[3].

30. Den midlertidige karakter af den pågældende virksomhed skal ikke kun bedømmes på grundlag af ydelsens varighed, men også på grundlag af dens hyppighed, periodiske karakter eller kontinuitet[4].

31. Heroverfor står, at begrebet »etablering« i traktatens forstand er et vidt begreb, som for en fællesskabsstatsborger indebærer, at han på stabil og vedvarende måde kan deltage i det økonomiske liv i en anden medlemsstat end sin egen og få fordel heraf, hvorved der sker en begunstigelse af det økonomiske og sociale samarbejde inden for området selvstændig erhvervsvirksomhed[5].

32. Hvis en virksomhed skal kunne kvalificeres som »midlertidig«, er det således afgørende, at den pågældende hverken på stabil eller vedvarende måde deltager i det økonomiske liv i en anden medlemsstat end sin egen.

33. I den foreliggende sag er det vanskeligt at se, hvad der skulle forhindre, at virk-

3 — Dom af 30.11.1995, sag C-55/94, Gebhard, Sml. I, s. 4165, præmis 26.

4 — Dommens præmis 27.

5 — Dommens præmis 25.

somheden som patentagent udøves på midlertidig basis, som omhandlet i artikel 50, stk. 3, EF. Det ser i øvrigt ud til, at den italienske regering indirekte anerkender, at det kan lade sig gøre, fordi den begrænser sig til at understrege, at det forekommer uhensigtsmæssigt at udøve denne virksomhed i form af enkeltstående ydelser, idet det ville skade effektiviteten af tjenesteyderens arbejde. Herved anerkendes, at det er muligt at udøve den pågældende virksomhed på midlertidig basis, men at det ikke er ønskværdigt.

34. Det skal herefter fastslås, at virksomheden som patentagent, når den udøves på midlertidig bases, hører under anvendelsesområdet for artikel 49 EF ff. og navnlig artikel 50, stk. 3, EF.

35. Det skal herefter undersøges, om de italienske bestemmelser udgør en hindring for den frie udveksling af tjenesteydelser som omhandlet i artikel 49 EF. Hvis det er tilfældet, skal det afgøres, om denne hindring er begrundet i tvingende almene hensyn og om de foranstaltninger, der er vedtaget til varetagelsen af disse hensyn, står i rimeligt forhold til formålet.

36. I henhold til fast praksis kræver artikel 49 EF ikke blot afskaffelse af enhver form for forskelsbehandling til skade for en tjenesteyder med hjemsted i en anden medlemsstat på grundlag af dennes nationalitet, men også ophævelse af enhver restriktion — også selv om den gælder uden forskel for såvel indenlandske tjenesteydere som tjenesteydere fra andre medlemsstater — der kan være til hinder for eller indebære ulemper for den virksomhed, som udøves af en tjenesteyder med hjemsted i en anden medlemsstat, hvor denne lovligt præsterer tilsvarende tjenesteydelser, eller kan gøre denne virksomhed mindre tiltrækkende [6].

37. Domstolen har i fast praksis fastslået, at den forpligtelse, der pålægges en erhvervsdrivende etableret i en medlemsstat, som i sin egenskab af tjenesteyder ønsker at udøve sin virksomhed i en anden medlemsstat, til at blive optaget i denne stats faglige register, er en restriktion i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 49 EF [7].

38. Det følger heraf, at kravet om, at patentagenter etableret i andre medlemsstater skal optages i registeret over italienske patentagenter for lejlighedsvist og midlertidigt at kunne repræsentere de klienter, der henvender sig til dem, over for den

6 — Dom af 3.10.2000, sag C-58/98, Corsten, Sml. I, s. 7919, præmis 33, og de i denne præmis nævnte domme.

7 — Dommens præmis 34. Jf. ligeledes dom af 9.3.2000, sag C-358/98, Kommissionen mod Italien, Sml. I, s. 1255, præmis 15, og af 8.6.2000, sag C-264/99, Kommissionen mod Italien, Sml. I, s. 4417, præmis 8.

italienske patentmyndighed, udgør en hindring for den frie udveksling af tjenesteydelser.

39. Domstolen har fastslået, at selv når der ikke er foretaget en harmonisering på området, kan det grundlæggende princip om fri udveksling af tjenesteydelser kun begrænses ved lovgivning, der er begrundet i tvingende almene hensyn, og som gælder for enhver person eller ethvert selskab, der driver virksomhed på værtsmedlemsstatens område, og kun i det omfang disse hensyn ikke tilgodeses i kraft af de bestemmelser, tjenesteyderen er undergivet i den medlemsstat, hvori denne er etableret [8].

40. Ifølge Domstolen udgør det formål, der består i at sikre kvaliteten af det arbejde, der udføres, og at beskytte kunderne, et tvingende alment hensyn, som kan begrunde en begrænsning i den frie udveksling af tjenesteydelser [9].

41. Domstolen har imidlertid præciseret, at det af proportionalitetsprincippet følger, at anvendelsen af en medlemsstats nationale regler i forhold til tjenesteydere, som er etableret i andre medlemsstater, skal være egnet til at sikre virkeliggørelsen af det formål, de forfølger, og ikke må gå ud over, hvad der er nødvendigt for, at formålet opfyldes [10].

42. I den foreliggende sag har den omtvistede nationale lovgivning til formål at sikre kvaliteten af de ydelser, der præsteres, og at beskytte modtagerne af ydelserne. Dette formål vil faktisk kunne begrunde en begrænsning af den frie udveksling af tjenesteydelser. De foranstaltninger, der er vedtaget for at opnå dette formål, går imidlertid efter min opfattelse ud over det, der er nødvendigt. Efter min opfattelse har den italienske regering tilsidesat proportionalitetsprincippet.

43. For det tilfælde, at tyske og britiske patentagenter, der ifølge Den Italienske Republik både sprogligt og geografisk har væsentlige fortrin, skulle indtage en næsten monopolagtig stilling, som det påstås af Den Italienske Republik, skulle de italienske myndigheder, som Kommissionen med rette har anført, have meddelt dette til Kommissionen, der som den eneste myndighed er kompetent til at vedtage retsakter til afhjælpning af en sådan situation. En tilsidesættelse af en bestemmelse i traktaten kan i intet tilfælde afhjælpes ved en tilsidesættelse af en af traktatens grundlæggende principper, som f.eks. princippet om fri udveksling af tjenesteydelser [11].

8 — Jf. Corsten-dommen, præmis 35 og de heri nævnte domme. Jf. ligeledes dom af 22.1.2002, sag C-390/99, Canal Satélite Digital, Sml. I, s. 607, præmis 38.

9 — Jf. Corsten-dommen, præmis 38.

10 — Corsten-dommens præmis 39.

11 — Jf. bl.a. dom af 25.9.1979, sag 232/78, Kommissionen mod Frankrig, Sml. s. 2729, præmis 9.

44. Den omstændighed, at agenter, hvis oprindelsesmedlemsstat ikke anvender nogen autorisationsprocedure eller foretager nogen forebyggende kontrol af erhvervet, underkastes den samme kontrol som agenter, der kommer fra en medlemsstat, hvor der findes en sådan autorisationsprocedure, og om hvem det ikke kan påstås, at deres kompetence og fagkundskaber ikke allerede er blevet kontrolleret, indebærer, at kontrollen forekommer at være mere vidtgående end nødvendigt for at opfylde formålet om at beskytte modtagerne af sådanne tjenesteydelser.

45. For så vidt angår det forhold, at det er umuligt at føre kontrol med agenternes kompetence og om deres repræsentation af klienter over for den italienske patentmyndighed er lejlighedsvis og midlertidig, synes det at være muligt at finde andre, mindre restriktive foranstaltninger, der er lige så velegnede, og som i højere grad respekterer retten til fri udveksling af tjenesteydelser. Der kunne f.eks. afkræves de forskellige agenter dokumentation for, at de opfylder de nødvendige betingelser for at udøve erhvervet som patentagent [12]. Værtsmedlemsstaten kan ligeledes kræve en midlertidig og automatisk optagelse i et register på betingelse af, at en sådan registrering på ingen måde forsinker eller komplicerer tjenesteydelsen [13].

46. Det må herefter konkluderes, at der bør gives Kommissionen medhold i første klagepunkt.

12 — Jf. analogt dom af 6.6.1996, sag C-101/94, Kommissionen mod Italien, Sml. I, s. 2691, præmis 22.

13 — Jf. analogt dom af 21.3.2002, sag C-298/99, Kommissionen mod Italien, Sml. I, s. 3129, præmis 62.

**IV — Det andet klagepunkt om, at pligten til at have bopæl eller forretningssted i Italien for at kunne præstere tjenesteydelser i den pågældende medlemsstat er uforenelig med bestemmelserne i artikel 49 EF**

A — *Parternes argumenter*

47. Kommissionen er af den opfattelse, at artikel 2 i dekret nr. 342 af 30. maj 1995 — for så vidt som bestemmelsen i relation til optagelsen i registeret over de patentagenter, der er autoriserede til at udøve deres erhverv i Italien, pålægger patentagenter at have bopæl eller forretningssted i Italien, medmindre der er tale om statsborgere i stater, som tillader italienske statsborgere at blive optaget i deres egne registre uden at skulle opfylde en sådan betingelse — ligeledes udgør en uberettiget hindring for princippet om fri udveksling af tjenesteydelser.

48. Betingelsen om gensidighed betyder ifølge Kommissionen, at Den Italienske Republik kun er indstillet på at efterkomme fællesskabsretten i forhold til de medlemsstater, som opfylder denne betingelse, dvs. de stater, der ikke opstiller en tilsvarende bopælspligt. En sådan holdning er ifølge Kommissionen uacceptabel. Den italienske regering har i øvrigt anført, at den er indstillet på at ændre den omtvistede betingelse, men den har ikke efterlevet hensigtserklæringen.

49. Efter Kommissionens opfattelse kan de forskellige argumenter, som Den Italienske Republik har fremført, ikke begrunde den pågældende restriktion.

50. Den Italienske Republik har anført, at gensidighedsbetingelsen skal fortolkes som udtryk for den italienske lovgivers ønske om at tage højde for den fremtidige situation, hvor aftaler med tredjelande kunne gøre det muligt at regulere området anderledes. Den italienske regering har imidlertid præciseret, at den er indstillet på at ændre den pågældende betingelse, men at den er af den opfattelse, at der i virkeligheden er tale om et ubetydeligt problem af formel karakter.

51. For så vidt angår kravet om forretningssted i Italien har den italienske regering anført, at hjemstedet i henhold til den nationale lovgivning tjener til fastlæggelse af, hvilken italiensk ret der er kompetent i tvister mellem en part, der påstår patentet tilsidesat som en nullitet eller som ugyldigt, og indehaveren af patentet og en licenshaver eller disses retssuccessorer, og at en sådan bestemmelse ikke blot er lovlig, men også i overensstemmelse med almene hensyn i relation til retssystemet.

B — *Stillingtagen*

52. For så vidt angår gensidighedsbetingelsen skal det fastslås, at den generelle formulering heraf indebærer, at den ikke blot angår fremtidige situationer i forhold til lande uden for Fællesskabet, men også aktuelle situationer inden for Fællesskabet. Med hensyn til den gældende italienske lovgivning må det fastslås, at tjenesteydere etableret i andre medlemsstater berøves retten til frit at præstere deres tjenesteydelse i Italien, hvis de ikke efterkommer pligten til forinden at være optaget i registeret over patentagenter og til at have

bopæl eller forretningssted i den pågældende medlemsstat. Der er kun en enkelt undtagelse hertil, nemlig den, at den ikke omfatter personer, der er etableret i medlemsstater, som tillader italienske statsborgere at blive optaget i deres registre uden at skulle dokumentere at have bopæl eller forretningssted i de pågældende lande. I henhold til Domstolens faste praksis kan en medlemsstat dog ikke påberåbe sig en manglende overholdelse af gensidighedsprincippet eller en anden medlemsstats eventuelle tilsidesættelse af traktatens bestemmelser som begrundelse for sit eget traktatbrud [14].

53. Det må derfor fastslås, at gensidighedsbetingelsen i artikel 2 i dekret nr. 342 af 30. maj 1995 er uforenelig med bestemmelserne i artikel 49 EF.

54. For så vidt angår kravet om bopæl eller forretningssted i værtsmedlemsstaten bemærkes, at det af fast retspraksis følger, at et krav om, at en erhvervsdrivende, som i forvejen er etableret i en anden medlemsstat, og som midlertidigt ønsker at præstere tjenesteydelser, også skal være etableret i den stat, hvor tjenesteydelsen skal præsteres, udgør en væsentlig begrænsning af den frie udveksling af tjenesteydelser [15].

55. Et sådant krav kan derfor kun anses for foreneligt med artikel 49 EF og 50 EF, såfremt det godtgøres, at der inden for det pågældende erhvervsområde består visse tvingende almene hensyn, som gør det berettiget at begrænse den frie udveksling af tjenesteydelser, at disse hensyn ikke i forvejen er varetaget af reglerne i etableringsstaten, og at det er umuligt at nå til samme resultat ved mindre restriktive regler [16].

56. I den foreliggende sag har den italienske regering begrundet foranstaltningen i hensynet til at sikre beskyttelsen af de personer, der modtager tjenesteydelser fra patentagenter etableret i andre medlemsstater, at fastlægge, hvilken italiensk ret der er kompetent i tvister mellem en part, der påstår patentet tilsidesat som en nullitet eller som ugyldigt, og indehaveren af patentet samt at sikre en velfungerende procedure.

57. Det forekommer berettiget at begrænse den frie udveksling af tjenesteydelser af hensyn til de nævnte grunde. En foranstaltning, hvorved der pålægges en pligt til at have bopæl eller forretningssted, er dog mere vidtgående end nødvendig, da den påfører en patentagent, der etableret i en anden medlemsstat, udgifter og andre

14 — Jf. dommen af 6.6.1996, Kommissionen mod Italien, præmis 27.

15 — Jf. f.eks. dom af 4.12.1986, sag 252/83, Kommissionen mod Danmark, Sml. s. 3713, præmis 18.

16 — Samme dom, præmis 19.

unødvendige ulemper. Der kunne vedtages andre, mindre restriktive foranstaltninger, der er lige så effektive, og som i højere grad respekterer princippet om fri udveksling af tjenesteydelser. For så vidt angår behovet for at fastslå, at de italienske domstole er stedligt kompetente i sådanne sager, kunne det samme opnås ved at bestemme, at enhver tvist om et patent registreret i Italien henhører under de italienske domstole. For så vidt angår behovet for at sikre en velfungerende procedure og at beskytte modtagerne af tjenesteydelser kunne der også her vedtages andre foranstaltninger, såsom anvendelse af postboks, valgt adresse hos en kollega og anvendelse af forskellige former for ekspedition, telekommunikation og transport, for at sikre disse formål.

58. Kommissionen bør derfor også gives medhold i det andet klagepunkt.

## V — Sagens omkostninger

59. I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 2, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Da Kommissionen har nedlagt påstand om, at Den Italienske Republik tilpligtes at betale sagens omkostninger, og Den Italienske Republik har tabt sagen, bør det pålægges den at betale sagens omkostninger.

## VI — Forslag til afgørelse

Jeg vil herefter foreslå Domstolen at træffe følgende afgørelse:

— Den Italienske Republik har tilsidesat de forpligtelser, der påhviler den i henhold til artikel 49 EF-55 EF om fri udveksling af tjenesteydelser, idet den opretholder bestemmelser, hvorefter patentagenter, der er etableret i andre medlemsstater, skal være optaget i det italienske register over patentagenter og have bopæl eller forretningssted i Italien for at kunne udføre tjenesteydelser over for den italienske patentmyndighed.

— Den Italienske Republik betaler sagens omkostninger.